

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ПОЛІСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет лісового господарства та екології

Кафедра експлуатації лісових ресурсів та
деревообробних технологій

Кваліфікаційна робота
на правах рукопису

КУРНОСОВ ОЛЕКСАНДР ОЛЕКСАНДРОВИЧ

УДК 639.123(477.42)

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ФАЗАНІВНИЦТВА У МИСЛИВСЬКИХ
ГОСПОДАРСТВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

205 Лісове господарство

подається на здобуття освітнього ступеня магістр

кваліфікаційна робота містить результати власних наукових досліджень.
Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на
відповідне джерело

_____ О.О. Курносів

Керівник роботи

Кратюк Олександр Леонідович
кандидат біологічних наук, доцент

АНОТАЦІЯ

Курносів О.О. Перспективи розвитку фазанівництва у мисливських господарствах Житомирської області. – Кваліфікаційна робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня магістра за спеціальністю 205 – лісове господарство. – Поліський національний університет, Житомир, 2021.

У магістерській роботі проведено історичний аналіз розвитку штучного розведення дичини на прикладі фазана мисливського. Встановлено динаміку чисельності фазана на території мисливських господарств Житомирської області. Виявлено особливості біотопічного розподілу фазана мисливського на території Житомирської області для організації інтродукції птахів у природне середовище. Визначено видовий склад, статус та орієнтовну чисельність потенційних природних ворогів фазана мисливського на території стацій існування. Запропоновано комплекс заходів з організації та ведення мисливського господарства на фазана мисливського. Визначено потенційні території для інтродукції фазана в умовах Житомирської області.

Ключові слова: фазан; мисливські угіддя; динаміка чисельності, штучне розведення; Житомирська область.

ANNOTATION

Kurnosov O.O. Prospects for the development of pheasant breeding in hunting farms of Zhytomyr region – Qualifying work on the rights of the manuscript.

Qualification work for the master's degree in specialty 205 – Forestry. – Polissia National University, Zhytomyr, 2021.

In the master's work the historical analysis of development of artificial breeding of game on an example of a hunting pheasant is carried out. The dynamics of the pheasant population on the territory of hunting farms of Zhytomyr region is established. Peculiarities of biotope distribution of hunting pheasant in the territory of Zhytomyr region for organization of introduction of birds into the natural environment are revealed. The species composition, status and approximate number of potential natural enemies of hunting pheasants on the territory of habitats have been determined. A set of measures for the organization and management of hunting for pheasant hunting is proposed. Potential areas for pheasant introduction in the Zhytomyr region have been identified.

Key words: pheasant; hunting grounds; population dynamics, artificial breeding; Zhytomyr region.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПЕРЕДУМОВИ ІНТРОДУКЦІЇ ФАЗАНА	8
1.1. Коротка історія розведення фазана	8
1.2. Підвиди, як матеріал для гібридизації	10
1.3. Ареал та осередки інтродукції	11
1.4. Господарське значення	12
РОЗДІЛ 2. ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАЗАНА	14
2.1. Польові ознаки	14
2.2. Будова і розміри	15
2.3. Місця оселення	16
2.4. Чисельність	17
2.5. Раціон	18
РОЗДІЛ 3. ОСОБЛИВОСТІ ІНТРОДУКЦІЇ ФАЗАНА У МИСЛИВСЬКІ УГІДДЯ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ	20
3.1. Основні етапи планування інтродукції фазана	20
3.2. Розведення мисливського фазана на території Житомирської області	30
ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ	35
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	36
ДОДАТКИ	40

ВСТУП

Актуальність теми. Фазанівництво наразі розвинуто на всіх континентах нашої планети, за винятком Антарктиди. На сучасному розвитку галузі щорічно у світі вирощують та випускають у мисливські угіддя близько 100 млн. особин фазана.

Для задоволення потреб мисливського господарства випуски пернатої дичини повинні бути щорічними, а їх кількість достатньою, для забезпечення полювання та підтримання життєздатності популяції фазана на високому рівні. Звідси і виникає потреба у створенні великих розплідників (дичеферм-фазанаріїв), які наразі не можуть існувати без застосування промислових технологій вирощування птахів, які б забезпечували високі показники за мінімальних витрат.

Позитивні результати штучного розведення фазанів у мисливських господарствах залежить від науково-обґрунтованого підходу до вирішення кожного з етапів цього комплексного заходу, а саме: утримання, годівля, виведення на фермах, випуски молодняка в угіддя, організація і проведення біотехнічних заходів у мисливських угіддях, сучасні методи полювання на штучно виведену дичину.

Мета і завдання дослідження. Метою роботи була оцінка перспектив штучного розведення дичина на території Житомирської області на прикладі фазана мисливського.

Для досягнення основної поставленої мети передбачалось виконання наступних завдань:

1. Провести ретроспективний аналіз розвитку штучного розведення дичини на прикладі фазана мисливського.
2. Встановити динаміку чисельності фазана на території мисливських господарств Житомирської області.

3. Виявити особливості біотопічного розподілу фазана мисливського на території Житомирської області для організації інтродукції птахів у природне середовище.

4. Запропонувати комплекс заходів з організації та ведення мисливського господарства на фазана мисливського.

5. Визначити потенційні території для інтродукції фазана в умовах Житомирської області.

6. Визначити видовий склад, статус та орієнтовну чисельність потенційних природних ворогів фазана мисливського на території випусків.

Об'єктом досліджень є процес розвитку фазанівництва.

Предметом досліджень особливості та перспективні процеси розвитку мисливського фазанівництва на території Житомирської області.

Методи дослідження: мисливсько-господарські (для характеристики потенційних місць розведення та випуску фазана мисливського), екологічні (для встановлення закономірностей взаємодії інтродукованого виду з аборигенними умовами середовища), математико-статистичні (для статистичної обробки отриманих вимірювань).

Публікації.

Курносів О.О. Фазанівництво – перспективний напрямок розвитку мисливського господарства. *Аспекти сталого розвитку лісового, сільського, водного та енергетичного господарств зони Полісся України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 8 квітня 2021 р.). Житомир : ЖАТК, 2021. С. 114–115.

Курносів О.О. Етапи розвитку фазанівництва на Житомирщині. *Подільські читання. Охорона довкілля, збереження біотичного та ландшафтного різноманіття, природнича освіта: наука: проблеми, перспективи, рішення*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (11-13 жовтня 2021, м. Хмельницький). Хмельницький, 2021. С. 166–167.

Козачук Д.В., Шеляг О.П., **Курносів О.О.** Основні чинники негативного впливу на мисливську фауну. *Екологічні проблеми*

навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку: збірник матеріалів IV Міжнар. науково-практичної конференції (21-22 жовтня 2021, м. Херсон, Україна). Херсон, 2021. С. 130–132.

Практичне значення. Вперше для Житомирської області проведено аналіз природних умов та природних ресурсів, а також намічені перспективи розвитку фазанівництва для забезпечення потреб мисливського господарства.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота представлена на тридцяти дев'яти сторінках друкованого тексту і включає вступ, 3 розділи, висновки, список використаних джерел (сорок сім посилань) та додатки. Кваліфікаційна робота містить дві таблиці, чотири рисунки та одне фото.

РОЗДІЛ 1

ПЕРЕДУМОВИ ІНТРОДУКЦІЇ ФАЗАНА

1.1. Коротка історія розведення фазана

Історія фазанівництва іде з сивої глибини віків. Легенда про золоте руно приписує герою аргонавту Ясону завезення фазана у Грецію з берегів річки Фазис (нині її назва річка Ріоні) древньої Колхиди (сучасна Грузія). Велика ймовірність, що саме керуючись цією легендою великий Карл Лінней дав фазану його латинську назву – *Phasianus colchicus* (*Phasianus colchicus* Linnaeus, 1758), закріпивши тим самим ці дві географічні назви Стародавньої Грузії за всіма звичайними фазанами світу [18].

У літературі Стародавнього світу ми досить часто зустрічаємо згадки про фазанів та фазанарій. Так Аристофан (445-385 рр. до н. е.) у комедії «Облако» згадує про фазанарій. Римський письменник Палладій (IV ст. н. е.) описує деталі розведення фазанів у неволі. Діоклеціан (285-305 рр. н. е.) згадує про ціни на диких фазанів та штучно вирощених у фазанаріях, причому останні коштували на 100 динаріїв дорожче здобутих у природі [18].

На Туманний Альбійон фазани потрапили ще у період римських воїн та, згідно архівним документам, уже у 924 році їх розводили у неволі. Саме у Англії досягли значних успіхів у масовому розведенні фазанів на спеціальних фермах і вона по праву вважається родоначальницею фазанівництва.

У Центральній та Західній Європі розведення фазанів у штучних умовах відомо з XI століття, широке поширення цей вид господарської діяльності отримує у XIV-XV століттях. У XVIII-XIX століттях фазанівництвом починають займатися практично у кожній країні Європи. У XIX столітті фазанів завозять до Північної Америки, Австралії та Нової Зеландії, де птахів також починають розводити у штучних умовах. У Росії перший фазанарій з'явився у кінці XIX століття. Розведення фазанів стає прибутковим бізнесом, оскільки за одного мертвого фазана на базарі у

Москві, до прикладу, правили до п'яти рублів.

Про масштаби фазанівництва на початку ХХ століття можна судити за описами одного з численних полювань на честь імператора Вільгельма II 19 жовтня 1913 року в околицях Бенишау (нині Австрія). За час полювання протягом одного дня було здобуто 3200 фазанів [18].

Із винайденням інкубаторів, які дозволили зробити гігантський прорив в розвитку птахівництва, у фазанівництві також починається новий індустріально-промисловий період. Зараз у Європі функціонують великі фазанарії, у яких щороку вирощують до 100-200 тисяч птахів. У одній лише Великобританії щорічно для випуску у мисливські угіддя вирощують більше семи мільйонів особин фазанів, в Угорщині – близько 900 тисяч, у Болгарії – до одного мільйона особин. завдяки великим масштабам штучного розведення фазанів, у багатьох країнах цей вид став ведучим трофеєм для полювання мисливців.

Одними з перших у Російській імперії фазанарії з'явилися на території Волинської та Київської губерній, а також у Асканії-Новій [12].

Новий етап штучного розведення фазанів почався після другої світової війни. Самий перший з нині діючих на Україні дотепер фазанарій було організовано у 1956 році в Криму біля міста Белогорськ («Холодна гора»). Тут перші інкубатори з'явилися на початку 60-х років та розпочалося промислове вирощування птахів. Будучи найпотужнішим на території колишнього радянського союзу фазанарій «Холодна гора» став еталоном цієї галузі. Птахів вирощених тут відправляли у різні куточки для випусків та проведення полювань [44].

Роботи з акліматизації фазана успішно було проведено на різних місцях України, де у лісостеповій та степовій частинах України фазан став популярним інтродукованим об'єктом полювання. Збільшення чисельності мисливського фазана зараз має привілейоване значення для розвитку мисливської галузі України [15, 17, 24-27, 29, 45].

1.2. Підвиди, як матеріал для гібридизації

Колись ареал фазана був суцільний і охоплював територію від Балкан до Китаю через Передню Азію, Середню Азію та Алтай. Наразі завдяки змінам кліматичних та природних умов у плейстоцені-голоцені перетворився у низку ізольованих територій. У переважній більшості ці території заселяють окремі підвиди, які утворилися після втрати зв'язків з усім ареалом. Згадані підвиди добре відрізняються один від одного і на території Північної Палеарктики їх виділяють тринадцять. Зараз їх існуванню загрожує швидке поширення гібридного так званого мисливського фазана. Він поширений на півдні України, у Молдавії, у пониззях Дону та реально загрожує існуванню місцевих підвидів через стрімке поглинаюче схрещування. Нижче представляємо підвиди фазана Північної Євразії [38].

1. Кавказький фазан
2. Північно-Кавказький фазан.
3. Грузинський фазан
4. Талишський фазан.
5. Перський фазан.
6. Мургабський фазан.
7. Амудар'їнський фазан.
8. Хівінський фазан.
9. Таджикиський фазан.
- 10 Зеравшанський фазан
11. Сирдар'їнський фазан.
12. Семиріченський фазан.
13. Манджурський фазан

Усі підвиди фазана вільно схрещуються між собою утворюючи гібриди, що говорить про досить нетривалий, з історичної точки зору, їх термін ізоляції. Проте, поява мисливського фазана в угіддях може кардинально вплинути стан аборигенної популяції фазана.

1.3. Ареал та осередки інтродукції

Ареал виду можна загалом охарактеризувати наступним чином. Спочатку він охоплював як добре зволожені, так і аридні області Кавказу, Передньої, Середньої, Центральної і Південно-Східної Азії. Основна частина ареалу, яка мала суцільне поширення, розміщена у Південно-Східній Азії та займає більшу частину території східного Китаю. Поза цією територією ареал наразі нагадує порівняно невеликі локалітети. У давнину фазан був завезений до Греції і звідти поширився на Балкани. Згодом завдячуючи людині фазани були широко розселені Європою, за виключенням Феноскандії, в Північній Америці, на Гаваях, в Новій Зеландії. Вони також були успішно інтродуковані де-не-де у Південній Америці, у Південній Австралії та Тасманії [38].

У Палеарктиці наразі поширений на Кавказі, місцями по західному та південному узбережжю Каспійського моря, в Ірані, Афганістані, Монголії, Японії та Китаї, у басейні річки Амур та Приморському краї Росії. У степовій частині гніздиться північнокавказький фазан. Інші підвиди (близько тридцяти) поширені переважно в Азії. Зараз цей підвид мешкає на Північному Кавказі та по узбережжю Каспійського моря, на північ до дельти річки Волга. Ще донедавна він доходив до узбережжя Чорного та Азовського морів (гирло річки Кубані, пониззя Дону), але тепер там не зустрічається. Акліматизовано його у багатьох місцях Західної Європи [4]. Процеси акліматизації фазана були також активно проведені і на території півдня колишнього радянського союзу .

На території степової зони України був акліматизований та добре розмножується у плавнях пониззя Дніпра, в заповіднику Асканія-Нова, Чорноморському заповіднику та Азово-Сивашському національному парку, а також на території низки мисливських господарств. Тут він заселяє заплави річок, чагарники, узлісся густих лісових насаджень та зруби. В останній час активно проникає на північ по лісозахисним смугам [4].

У більшості випадків фазан характеризується великою прив'язаністю до однієї території упродовж усього свого життя. Максимальна прив'язаність до території особливо характерна для невеликих ізольованих популяцій Закавказзя та Середньої Азії. На півночі ареалу (Балхаш, долина р. Амур) птахи здійснюють регулярні сезонні переміщення на великі відстані (іноді понад 200 км) із місць де встановлюється високий сніговий покрив у місця з їх невеликим покривом, або ж взагалі немає снігу. Це характерно також і гірським популяціям. Сезонні перекочівлі здійснюються як невеликими групами, так і зграями і навіть поодинокими особинами. У при балхашських зарослях такі зграї кочуючи птахів зразу вирізнялися серед місцевої популяції єдністю свого складу, тісним зв'язком птахів у зграях та їх сумісними переміщеннями [47]. Проте сезонні переміщення птахів вивчені ще дуже слабо, особливо на Далекому Сході, де вони іноді набувають масового характеру.

Знахідки викопних залишків фазанів у Південно-Західній та Західній Європі свідчать про те, що у кінці неогена і на початку антропогена він був досить широко поширений на території Європи по узбережжю морів та в долинах великих річок. Ще у відносно недавно часи фазани зустрічалися уздовж усього побережжя Чорного і Азовського морів. Сучасний розірваний ареал виду – це скоріш за все наслідок вікового переслідування птахів людиною. У викопному стані фазана знайдено у антропогенних відкладах Англії, Ірландії та у палеолітичних відкладах печер Південної Франції та Північної Іспанії. У степовій зоні України виявлений у складі «фауни» Ольвії (перше тисячоліття нашої ери, Бурський лиман), в алювіальних відкладах Дніпра (околиці Канева – ранній голоцен) та у Криму (палеоліт) [4].

1.4. Господарське значення

Існуванню фазана, як виду нічого не загрожує, завдяки практиці широкого штучного розведення так званого мисливського фазана. У той же

час доля аборигенних форм викликає занепокоєння та стурбованість. Основні причини, які загрожують його існуванню це тотальна хімізація сільськогосподарського виробництва, безконтрольне полювання у країнах з елементами соціальної напруги та конфліктами, а також поглинаюче схрещування з мисливським фазаном, якого випускають в угіддя де є аборигенна популяція підвиду фазана. Така практика без наукового обґрунтування прискорює процеси деградації фазана як виду. Знищення природних місць існування не є досить трагічним, оскільки фазан дуже легко приживається біля людини. Головна умова – відсутність переслідування з боку людини. Птахи легко знаходять все що їм необхідно в агроценозах, особливо там де сади чергуються з полями та невеликими ділянками природних чагарників. Висока прив'язаність фазанів до своїх біотопів робить їх перспективними для мисливського господарства, а ефективність найбільш примітивних біотехнічних заходів (посадка ягідних чагарників, підгодівля взимку, охорона гніздових територій, оптимізація чисельності природних ворогів) відразу ж дає хороші результати [3, 28].

РОЗДІЛ 2

ЕКОЛОГО-БІОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФАЗАНА

2.1. Польові ознаки

Фазан досить крупна наземна пташка, яка веде переважно наземний спосіб життя. Розміри і маса тіла у нього практично такі як і у домашньої курки, але завдяки довгому хвосту і ногам самець виглядає дещо більшим. Забарвлення самця дуже яскраве та складається із поєднання червонувато-рижого, чорного, білого, золотистого, синього та зеленого кольорів, тоді як самиця забарвлена в скромні сіруваті тони з великою кількістю коричневих вставок [31] (рис. 2.1).

Рис. 2.1. Самець і самка фазана

У природі фазана не можна сплутати ні з одним птахом, перш за все за довгий хвіст, який особливо помітний у польоті. Фазан дуже швидко бігає та легко долає найгустіші зарослі, але під час наближення небезпеки злітає за

допомогою характерного «вибухового» польоту майже вертикально і зразу ж розвиває велику швидкість, хоча зазвичай долає досить невелику відстань. Сам політ типовий для куриних птахів. Для нього характерна серія швидких взмахів які чергуються з планування на розставлених і загнутих вниз крилах. Всупереч існуючій думці, фазан доволі часто користується польотом, особливо там де місця годівлі, ночівлі чи водопою знаходяться на деякій відстані один від одного. Ті популяції, які здійснюють значні сезонні перекочівлі, роблять це якраз за допомогою як перельотів, так і по землі, проте поки що достеменно не зафіксовано дальність польота фазана більше одного кілометра [5].

Незважаючи, що цей птах є наземним, він тим не менше залюбки живиться на деревах восени та зимою, а птахи із кавказьких популяцій ночують на них і влітку. Голос самця – грубий двоскладний крик, причому кожен із складів у свою чергу також двохскладний, але викришується майже злито, особливо перший. Частіше за все його можна почути у весняний період, але може видаватися наляканим птахом під час зльоту. Якщо потурбувати самця, то він видає односкладний позив «кох», який повторюється з невеликими інтервалами весь час, поки пташка непокоїться. Самиця дуже мовчазна і тільки будучи наляканою може під час зльоту видавати тонкий писк [12].

2.2. Будова і розміри

Основні особливості будови фазана – це короткі, сильно заокруглені крила, сильні ноги значної довжини та довгий ступінчастий хвіст, де самою довгою є центральна пара стернових пір'їн, причому всі вони мають загострені тонкі кінчики. З боків голови на двох вушними пір'їнами у самців розміщені два пучки видовжених пір'їн, які утворюють так звані «вуха». Дзьоб міцний, сильний, трохи загнутий донизу. Розміри такі. Самці – крило 253,5 (228,0-263,0) мм, хвіст 543,0 (457,0-628,0) мм, довжина дзьоба 21,0

(18,1-22,4) мм, плюсна 71,5 (61,7-75,2) мм, середній палець 49,5 (45,7-52,4) мм. Самки – крило 226,1 (214,0-236,0) мм, хвіст 335,5 (283,0-433,0) мм, довжина дзьоба 17,9 (16,6-19,4) мм, плюсна 63,1 (59,7-68,1), середній палець 45,5 (40,5-50,0) мм. Маса самців і самок змінюється у дуже широких межах в залежності від віку, підвидової приналежності та сезону. У самців цей показник варіює від 900 до 2000 г, а у самок від 710 до 1350 г [38].

2.3. Місця оселення

Найбільш привабливими біотопами фазана є заплавні ліси та чагарникові зарослі в долинах річок та озер, у яких переважає тополя, карагана, тамариск, верба у поєднанні з густими тростиновими зарослями, або ж чагарникова рослинність на солончакових болотах з домінуванням різької трав'янисто-злакової та чагарникової рослинності. густі заплавні зарослі з колючими чагарниками, такими як обліпіха, переплетені ліано подібними рослинами та повністю непрохідні для людини, є головними схованками, які дозволяють фазану існувати навіть в умовах постійного переслідування з боку як людини так і хижаків. На Далекому сході птахи також живуть на околицях дубових насаджень та біля сільськогосподарських полів. У Середній Азії фазани залюбки поселяються у сільськогосподарських угіддях та плодкових садах, особливо там де вони перегорожені колючими природними загорожами з різних ягідних чагарників, трав'янистих заростей і чергуються з полями сільськогосподарських культур. Вони скрізь прекрасно співіснують з людиною там де немає на них великого пресу. У Японії вони живуть у парках великих міст, у тому числі і Токіо та у великій кількості водяться навколо великих та малих населених пунктів, де поля, чагарники і ліси біля підніжжя гір чергуються з автомобільними дорогами та залізницею. У густих тропічних лісах на півдні ареалу вони не живуть, надаючи перевагу більш відкритим місцям з тими ж таки тростиновими заростями та бамбуком на околицях сільськогосподарських полів. Вздовж заплавних лісів фазан

може підніматися високо у гори. Так на Тянь-Шані до висоти 1800 метрів [20], а в Нян-Шані навіть до висоти 2800 метрів [14].

2.4. Чисельність

Наразі, майже скрізь, аборигенні форми фазана знаходяться на межі знищення та мають досить низьку чисельність. Тільки штучно розведений мисливський фазан успішно розмножується у спеціальних мисливських господарствах та стає у певних місцях досить багаточисельним. Основною причиною низької чисельності фазана є антропогенна діяльність людини та у меншій мірі деградація природних місць існування. На територіях де відсутні негативні чинники популяції фазанів досягають високих показників чисельності. наприклад у колишньому заповіднику «Тигрова балка» кількість виводків на 1 км² досягало 20, а кількість птахів тут восени становила 140-150 особин на 1 км² [41]. Приблизно така ж картина була у цьому заповіднику на початку 60-х років: 15 територіальних самців на 100 га весною і до 120 птахів на цю ж площу восени [38]. У 90-х роках на цій території у найбільш придатних місцях щільність складала весною 2-6 самців на 100 га [1]. У переважній більшості районів Середньої Азії, Кавказу, Казахстану чисельність птахів у корінних місцях поселення не перевищує 1-3 територіальних самців весною та 5-15 птахів різної статі та віку восени. ще порівняно недавно цим птахам були характерні періодичні скачки чисельності, які нерідко приводили до розширення ареалу в окремих його частинах, а у подальшому вели до депресії популяції. Такі зміни чисельності є нормальними для здорової популяції. Проте природні процеси зміни чисельності популяції повністю змінені людиною. Наразі немає достатньо обґрунтованих даних про чинники які впливають на чисельність фазана у природних умовах, у тому числі і такі які впливають на різкі коливання чисельності. Зараз можна лише констатувати, що основними причинами, які негативно впливають на чисельність птахів, окрім антропогенного, є стихійні

лиха різного плану, збройні конфлікти, пожежі та паводки, а також діяльність хижаків [38].

2.5. Раціон

Харчування фазана досить різноманітне та включає більше 160 видів різноманітних рослин [21]. Птахи споживають найрізноманітнішу зелень, квіти, ягоди, насіння, бруньки, а також багато тварин, передусім різних комах, павуків, молюсків (іноді навіть дрібних ящірок, змій та миловидних гризунів). Особливої вибірковості у кормах немає. В основу харчування входять масові види рослин та тварин. У пошуках корму птахи риються у підстилці, розгрибають її лапами, але корені та бульби у раціоні практично не представлені. Тільки за відсутності ягід, можливе поїдання певних видів корінців у великій кількості [46]. Для Далекого Сходу відмічено викопування фазанами на полях картоплі невеликих розмірів та її споживання [9].

Сезонна зміна кормів виражена не досить різко, але можна відмітити у зимовому раціоні значну кількість ягід, особливо на початку зими та насіння різних рослин, головним чином бобових і злаків. Серед ягід і плодів особливо важливі джида, обліпіха, ожина, шипшина, дереза, бояришні, барбарис, саксаул. Місцями вагомий внесок грають жолуді. У різних районах зимовий раціон має свої особливості, що залежить від видового складу рослин даної місцевості. Так у долині річки Сирдар'ї основний зимовий корм це ягоди джиди [42], а в Центральному Тянь-Шані – ягоди обліпіхи, барбариса, шипшини, листя та насіння східного ломоноса тощо. Поряд з великою кількістю різного насіння птахи споживають ягоди різних рослин, а також комах у великій кількості. На першому місці стоять саранові, знищуючи яких він приносить значну користь сільському господарству. З інших комах важливе місце займають різноманітні мурахи, різні дрібні твердокрилі, німфи цикад, палочники, а також павуки. В Усурійському краї птахи весною часто споживають пагони проростаючи жолудів

манджурського дуба. Дослідники знаходили до 30 жолудів в одному zobу птаха [40]. На Кавказі важливе значення мають молюски, у серпні дуже важливим є насіння ожини, лоху, до яких додаються комахи, головним чином саранча. У дельті Волги комахи складають 70,0% об'єму добового раціону, причому тут переважають довгоносики, златки, жужелиці, коники та мурахи. У долині Сирдар'ї влітку тваринні корми складають близько 60,0%, а у гірських районах – ягоди обліпихи переважно влітку. Восени в раціоні переважають ягоди, різноманітні плоди та насіння. Рослинні корми складають у цей період до 80,0% і більше. Цікаво, що навіть і у зимовому раціоні птахів іноді зустрічаються комахи.

Пташенята, як і інші представники куриних [33, 38], у перші дні після вилуплення харчуються виключно комахами. Для них характерна значна вибірковість, споживаючи переважно личинок дрібних саранових, тлі, мурах, павуків. Твердокрилі у раціоні пташенят починають з'являтися у тижневому віці.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ІНТРОДУКЦІЇ ФАЗАНА У МИСЛИВСЬКІ УГІДДЯ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

3.1. Основні етапи планування інтродукції фазана

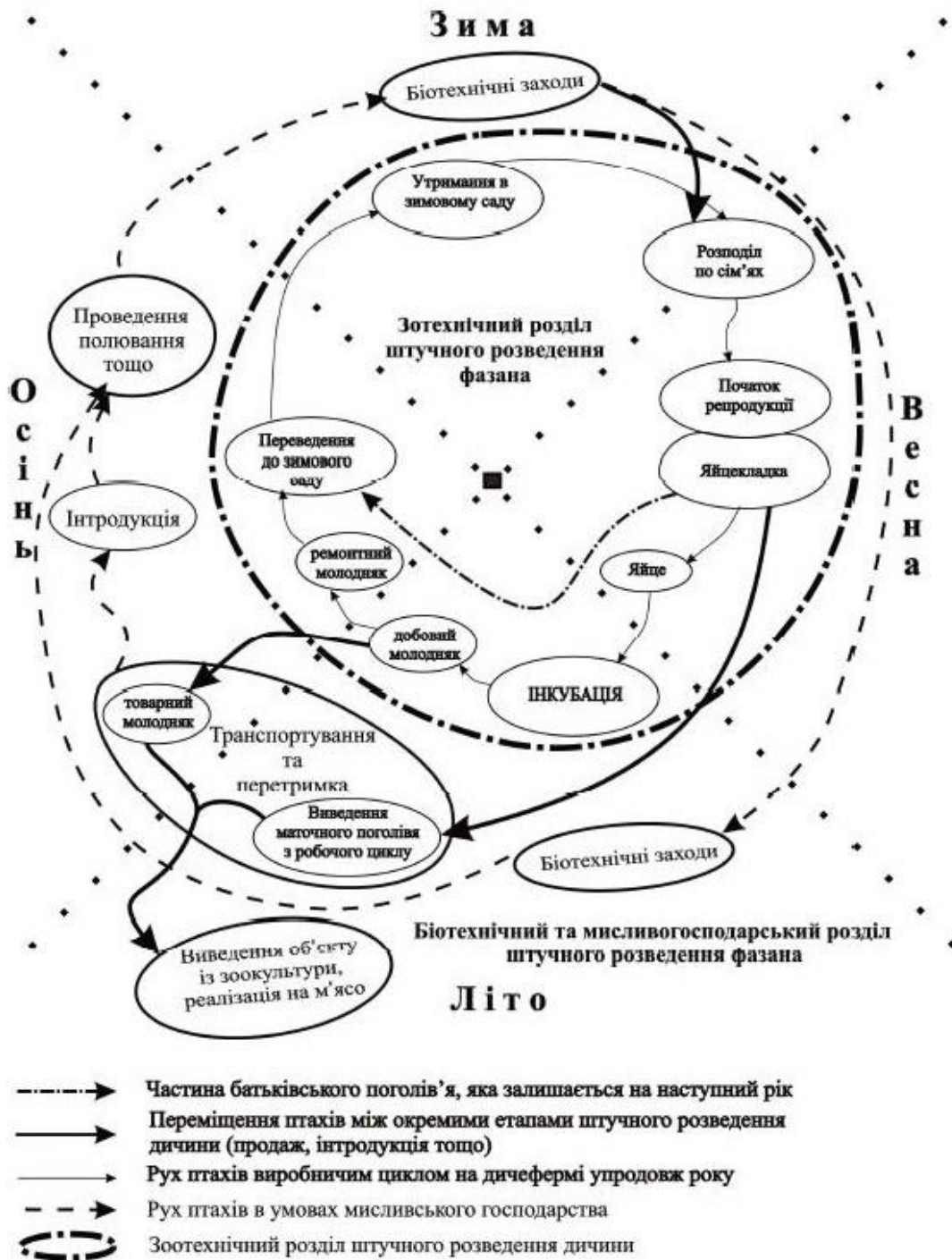
На території України можна зустріти декілька підвидів звичайного мисливського фазана. Випускати у межі ареала одного підвиду представників іншого не доцільно. Гібридні форми фазана потрібно випускати тільки у регіонах, які не є природним ареалом основного виду. Біотехнічні заходи з інтродукції фазана повинні враховувати особливості птахів, які були виведені у штучних умовах. Інтродуковані популяції наражаються на низку загроз у місцях випуску [13, 29].

Технологія штучного розведення фазана досить добре апробована та описана у значній кількості наукових, методичних та виробничих публікаціях [2, 7, 8, 10, 32, 39], що вказує на перспективність цього виду мисливсько-господарської діяльності [22].

Штучного розведення мисливського фазана – це складна комплексна система зоотехнічних, біотехнічних та мисливсько-господарських заходів, яка передбачає високу ефективність інтродукції птахів у мисливські угіддя (рис. 3.1) [18].

Перед випуском штучно виведених фазанів необхідно вивчити та оцінити (провести бонітування) мисливських угідь, які будуть використані для інтродукції. під час таких заходів необхідно визначити кормові та захисні можливості (ємність) мисливських угідь, чисельність хижаків та шкодо чинних для популяції інших видів тварин, трофічних конкурентів. Необхідно також визначити об'єми біотехнічних заходів з поліпшення умов існування виду і лише тоді вирішувати питання кількості молодняка птахів, яких можна виростити та випустити на територію майбутнього штучного ареалу. такі обстеження заздалегідь проводять мисливствознавці із залученням егерів,

досвідчених мисливців, які добре орієнтуються і знають місцеві мисливські угіддя. Базою для цього повинен стати Проект організації та розвитку мисливського господарства. На першій мисливськовпорядній нараді до переліку завдань під час розробки проекту необхідно включити спеціальні питання, пов'язані з інтродукцією штучно вирощених фазанів. Для будівництва дичеферми також потрібна розробка окремого проекту.

Рис. 3.1. Схема основних складових штучного розведення мисливського фазана [18].

На основі проведених обстежень складається план робіт з інтродукції, у якому вказуються конкретні місця випуску птахів, перелік та об'єм біотехнічних заходів та чисельність молодняка для випуску в угіддя. Цей план щороку необхідно корегувати виходячи з місцевих умов, результатів роботи попереднього календарного року та перспективних планів на майбутнє.

Проводячи відбір місць випуску мисливського фазана враховують основні вимоги під час розведення фазана до властивостей угідь. Таких вимог декілька: наявність деревно-чагарникової рослинності, близькість сільськогосподарських угідь де вирощують зернові (пшениця, жито, ячмінь, овес) та кормові культури, чергування лісових урочищ з галявинами, прогалинами та сільськогосподарськими угіддями, що забезпечує значну мозаїчність території. Тут важливим компонентом є наявність значної протяжності узлісь, які дуже позитивно впливають на популяцію мисливського фазана. Бажано, щоб співвідношення лісових та польових угідь було на рівні 1:3. Обов'язковою умовою є наявність водойм (природних та штучних). Також важливо, щоб територія випуску знаходилася у центрі охоронної території для рівномірного розселення випущених птахів з мінімальним впливом чинника турбування та була зручною для проведення полювань.

Під час оцінки кормової ємності звертають особливу увагу на наявність та багатство природних кормів. Одночасно користувачі угідь вирішують питання про необхідність покращення кормової бази шляхом посадки та посіву кормових рослин. Важливим заходом є також організація штучної підгодівлі птахів упродовж усіх сезонів.

Для ефективного проведення інтродукції у межах угідь визначають видовий та чисельний склад хижаків та інших потенційних ворогів фазанів та планують заходи з оптимізації їх чисельності. Серед звірів безумовно шкідливими для випущеної дичини є лисиця руда, собака єнотоподібний, а також представники родини кунові та безумовно бродячі собаки та коти.

Серед птахів прямими ворогами є ворони, сороки, яструби, болотний лунь та інші види, особливо якщо їх чисельність велика.

Важливе значення для організації полювання на фазана мисливського має конфігурація лісових та чагарникових насаджень на ділянках випуску. Найкращі результати дають випуски птахів в урочища, які мають природні перешкоди для розселення випущених птахів. Звичайно це колки лісових територій серед посівів (полів) сільськогосподарських культур. Наявність трьох-чотирьох таких ділянок, розміщених серед полів, забезпечують можливість почергової організації загонного полювання в кожному з них. При цьому фазани, які вилітають з одного лісового масиву і не потрапивши під обстріл, переміщуються у сусідній не розлітаючись далеко та знову можуть бути підняті під час чергової загонки у сусідньому урочищі. Великий інтерес у цьому відношенні мають лісові полоси серед полів.

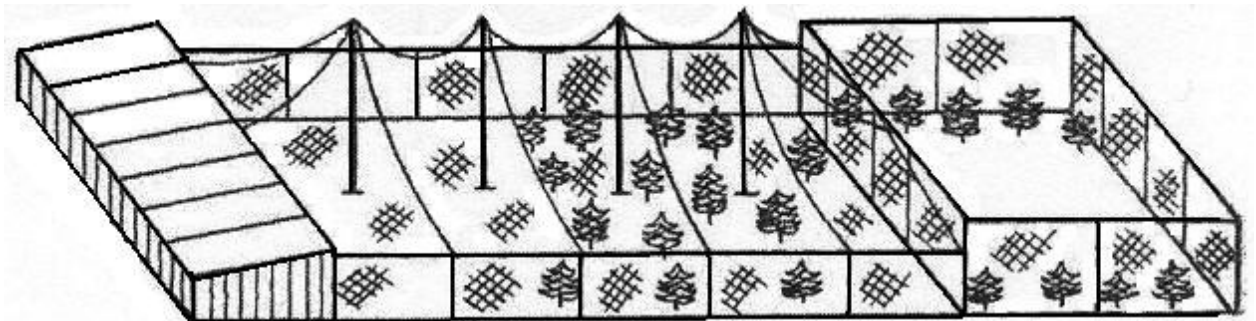
Вік фазанів, у якому їх можна випускати в угіддя, залежить від кліматичних умов року та регіону, якості підготовки мисливських угідь та методів випуску. Інтродукція у ранньому віці сприяє більш швидкій адаптації птахів до нових умов існування та здичавінню. Поряд з тим у молодих птахів (до 50 денного віку) ще недостатньо розвинута терморегуляція, вони пагано переносять нічні зниження температури. Молодняк фазанів у південних районах, а також у центральних у тепле сухе літо можна випускати у віці семи неділь, у більш північних регіонах та якщо цього року холодне дощове літо у десяти тижневому і навіть у дванадцяти тижневому віці.

У всіх випадках між випуском фазанят в угіддя та початком періоду полювання повинно пройти достатньо часу для здичавіння та набуття фазанами усіх притаманних дорослим птахам трофейних якостей. ранні випуски фазанів сприяють їх більш широкому розселенню від місць випуску. Щоб знизити втрати дичини, випускати птахів потрібно не пізніше серпня, тобто заздалегідь до масового прольоту пернатих хижаків та листопада, коли різко зменшуються захисні властивості мисливських угідь. Таким чином, виходячи з вказаних вище критеріїв завозити фазанят з дичеферми в

мисливське господарство можна у віці від чотирьох до дев'яти-десяти неділь.

Способи транспортування, а особливо на великі відстані, суттєво впливають на ступінь смертності птахів після випуску та на ефективність продукції загалом. Тому транспортування птахів з розплідника до місць випуску необхідно проводити тільки у спеціальних транспортних ящиках. Вони повинні бути зручними для розміщення у кузові машини, під час виймання тварин з них та їх перенесенню.

Техніка випуску в значній мірі визначає збереження молодняка в угіддях до періоду полювання. Випуск в угіддя фазанів любого віку безпосередньо з транспортних ящиків завжди призводить до розселення птахів на значні відстані та ведуть до загибелі великої кількості птахів. Тимчасова перетримка дозволяє штучно вирощеним фазанам звикнути до навколишнього середовища, зорієнтуватися у ньому, сприяє відновленню сил після транспортування, особливо, на великі відстані, сприяє здичавінню птахів, а після випуску зменшує відстань розселення від місця перетримки. Для цього ефективно застосовують штучну підгодівлю, що дозволяє піклуватися про птахів на цій стадії випусків.

Рис. 3.2. Схема адаптаційної вольєри для фазанів.

Випуски фазанів необхідно проводити тільки з перетримкою в адаптаційних вольєрах чи загонах (рис. 3.2). Вони відрізняються один від одного тим, що загон – це огорожена сітчастими стінами територія, не перекрита зверху сіткою, а вольєри мають таке перекриття. Переваги вольєрів у тому, що вона захищає фазанів від нападів хижих птахів.

Натомість загоны легше та значно дешевше будувати. Вони можуть використовуватися кожного року упродовж багатьох років, що виправдовує витрати на їх будівництво.

Від вдалого місця будівництва адаптаційного вольєра чи загону багато в чому залежить позитивний результат випуску та тривалість використання споруди. Вольєри для тимчасової перетримки та випуску птахів влаштовують у центрі вибраної для випусків ділянки. По периметру вольєра (загона) низ із металевої сітки необхідно заривати у землю на глибину до тридцяти сантиметрів. Це унеможливить проникнення хижих звірів до вольєра. Замість сітки у землю можна заривати шифер або якийсь інший подібний матеріал.

Для молодняка фазанів, які у віці випуску вже добре літають, загоны будують із стінами висотою не менше як трьох метрів. Птахи поступово самостійно розлітаються, коли будуть у змозі перелетіти через огорожу. під час перетримки у вольєрах фазанят випускають партіями у два-три прийоми, розгороджуючи одну із стінок вольєра. Нерідко адаптаційні споруди роблять комбінованими: частина нагадує вольєр двохметрової висоти, а частина – загон з триметровими стінками. спочатку усіх птахів утримують у вольєрі, а згодом партіями упродовж трьох-п'яти днів випускають у загон, а вже звідти найбільш розвинуті та окрепші птахи, перелетівши огорожу заселяють навколишню місцевість, а ті які у своєму розвитку відстають продовжують жити у загоні поки не підростуть та не зможуть самостійно вилетіти з нього тим самим утримуючи на місці перетримки пташенят, які вже знаходяться на волі.

Адаптаційні вольєри для фазанів влаштовують на сонячних сторонах галявин та узліссях. Їх необхідно будувати видовженої форми, для того щоб птахи під час догляду за ними (підгодівля, водо забезпечення) мали можливість зачатися у віддаленій частині споруди. Вздовж однієї з вузьких сторін вольєра будують навіси чи сарай (укриття від негоди). Навіси виготовляють розміром 2,0x2,0 метра чи 3,0x3,0 метра та висотою 1,5x1,5 метра. Під час завезення фазанят 4-6 тижневого віку за умови холодів у

сараях потрібно передбачити електрообігрів.

Розміри вольєрів залежать від кількості фазанів, які призначені до випуску. Щільність тварин у загоні визначається із розрахунку не менше 2,0 метрів квадратних на одного птаха.

Територію вольєра засаджують кормовими рослинами чи використовують природну рослинність. Уздовж сторін вольєра, особливо у відділенні звідки безпосередньо випускають птахів у природу бажано мати висаджені чагарники. Співвідношення трав'янистих та чагарникових рослин у вольєрі повинно бути у співвідношенні 1:1. Важливо щоб птахи звикли до кормових рослин, які ростуть в угіддях. У вольєрах влаштовують гальковиська та порхалеца з використанням піску, попелу чи пилі. Для пришвидшення процесу здичавіння птахів використовують бункерні годівнички: одна годівничка на 20-25 голів (дотик годування – до 5 см на одного птаха). Поїлки, якщо немає природних водотоків влаштовують за такими ж нормами, що і годівниці. Як варіант для поїлок використовують розрізані навпіл автомобільні покривки. Годівниці виготовляють у вигляді ящика чи використовують дерев'яні бочки.

Тривалість перетримки залежить від віку птахів, яких завозять до адаптаційних споруд, їх фізіологічного стану та погодних умов, але вона повинна тривати не менше ніж один тиждень. На початку перетримки фазанят годують звичними для них кормами, як на дичефермі, постійно додаючи зерно, зерновідходи, а також насіння бур'янів, які зростають у навколишній місцевості. Норми годівлі птахів під час перетримки такі ж як і на дичефермі.

Безпосередньо перед випуском птахів з вольєра поблизу розставляють бункерні годівнички, а також влаштовують комплексні підгодівельні майданчики у місцях майбутнього розселення фазанів. підгодівельні майданчики створюють із розрахунку 1 майданчик на 10 га чи на групу з 20 і більше птахів. Вони включають у себе бункерну годівничку та за необхідності гальковище, порхали ще та поїлку.

Для підвищення збереженості птахів після випуску від наземних хижаків фазанят привчають ночувати на деревах, з цією метою у вольєрі встановлюють навіси, виготовлені з дерев'яних планок чи дерев'яних гілок. Якщо в угіддях використовують припідняті над землею на висоту 1,5-2,0 метра бункерні годівниці птахів до них привчають також у адаптаційному вольєрі. Для цього використовують навіси, які прикріплюють до таких годівниць.

Випуск птахів найкраще проводити у другій половині дня (під вечір), щоб вони не розлетілися надто далеко. після випуску останньої партії молодняка підгодівлю у розгородженому вольєрі проводять до тих пір поки птахи не перестануть навідуватися до нього.

Також подекуди адаптаційний вольєр влаштовують посередині великої (від одного-двох до декількох десятків гектарів) ділянки, огороженої сіткою до висоти трьох метрів. Упродовж 2-3 тижнів молодняк утримується у вольєрі, а згодом партіями випускається у огорожений навколо загону простір, а вже звідти птахи поступово розлітаються в навколишні мисливські угіддя. Іноді на такій огороженій території замість одного великого адаптаційного вольєра влаштовують багато малих розміром 3,0х3,0 м і висотою до 1,0 метра з дерев'яними навісами. У кожен відправляють по 50 фазанят 4-тижневого віку. Через вісім-десять днів такого утримання половину пташенят випускають на загороджену територію, а навколо вольєрів встановлюють годівниці та поїлки. Випущені пташенята спочатку тяжіють до вольєрів, проте дуже швидко звикнувши до нових умов поступово починають освоювати прилеглі території, після чого випускають і інших пташенят.

Під час перенесення птахів у ящиках до адаптаційних вольєрів весь молодняк доцільно помітити спеціальними кільцями, що у майбутньому дозволить провести контроль за результатами розселення, збереженістю поголів'я та ефективністю використання під час полювань.

Чисельність птахів, яка готується до випуску перед сезоном полювання

повинна бути не менше 500 особин, тому що менша кількість швидко розсіюється в угіддях за рахунок кочівлі та смертності. Варто враховувати, таку обставину, що домінування серед випущених птахів самців збільшує радіус розльоту птахів. Тому необхідно притримуватися співвідношення статей 1:1.

Випуски штучно вирощених птахів повинні належним чином бути оформлені в відповідних природоохоронних органах. Крім того, якщо проводилося кільцювання птахів то про це необхідно повідомити до Центру кільцювання птахів.

Згідно основних вимог до місць випуску та відповідності їх мисливським угіддям, проводять необхідні заходи, які сприяють збереженню випущених птахів до сезону полювання, і перед усім охорони місць випуску та території, на якій відбувається розселення інтродуцентів, припинення дії чинників неспокою (обмеження випасу худоби, сінокосіння, рубок догляду тощо).

Специфіка біотехнічних заходів під час випуску для збільшення мисливських ресурсів дичини до сезону полювання полягає у створенні умов існування птахів у лісньо-осінній період і до закінчення полювання, тобто необхідно проводити сезонне поліпшення кормових та захисних властивостей мисливських угідь.

У мисливських угіддях, де регулярно проводяться випуски штучно розведених птахів, створюють кормові та захисні ремізи, які значно поліпшують кормові та захисні властивості угідь [28]. Розміри та розміщення реміз залежить від місцевих умов. Їх влаштовують у місцях, які рідко відвідуються населенням, недалеко від водойм, використовуючи для цього придорожні полоси, балки, узлісся та інші ділянки. Серед однорічних рослин висівають овес, сорго, горох, кукурудзу, вику, пшеницю, соняшник, а серед чагарників – шипшину, бруслину, барбарис, дрік, горобину, терен, обліпиху, акацію. Використовують також і багаторічні рослини такі як люпин, топінамбур тощо. найкращі результати досягаються у тому випадку коли

вдається створити чергування чагарникових заростей у вигляді полос шириною 5-10 метрів з ділянками, заселеними кормовими рослинами. Слід також узгоджувати можливість залишення частини нескошеного врожаю злакових культур на окраїнах сільськогосподарських угідь із землевласниками. Перетворені таким чином мисливські угіддя на фазанові парки забезпечують не лише високе збереження фазанів до початку мисливського сезону а також забезпечує вдалу зимівлю птахів на території господарства.

В угіддях проводять штучну підгодівлю фазанів, особливо у перший період їх самостійного існування у вільних умовах. З початком випусків її влаштовують навколо вольєрів, а згодом у місцях концентрації інтродукованих птахів.

Помости влаштовують у зарослях чагарників, або у безпосередній близькості від них, бажано з південної сторони, яка добре буде прогріватися сонячними променями. Тут птахі можуть завжди грітися. таке розташування підгодівельних помостів зменшує ймовірність нападу хижих птахів на фазанів.

Використання бункерних годівниць сприяє не тільки швидкому здичавінню випущених птахів, але і економить витрати кормів, збереженню часу на їх обслуговування. Корм поповнюють раз у декілька днів по мірі необхідності. В угіддях, де велика чисельність ратичних тварин, особливо кабана дикого, годівниці влаштовують на сваях чи спеціальних стійках, піднімаючи над землею на недосяжну для кабанів висоту. За таких умов молодняк необхідно привчати до таких умов існування ще у адаптаційному вольєрі.

У зимовий період необхідно регулярно розчищати від снігу підгодівельні майданчики, робити стежки. Також досить ефективним є розчищення від снігу ділянок озимини, що створює додаткову кормову базу для птахів.

В умовах дефіциту належного водо забезпечення необхідно

влаштувати штучні водопої для птахів.

Зниження чисельності природних ворогів фазанів відбувається у декілька етапів. Лисиця повинна відстрілюватися, а єнотоподібна собака та представники кунових повинні відловлюватися та по можливості випускатися в інших угіддях. Воронових відстрілюють цілорічно. Найбільш раціональний спосіб є відстріл самок під час насиджування пташенят. Для унеможливлення загибелі червонокнижних видів соколоподібних та яструбоподібних доцільно широко використовувати не відстріл птахів а їх відлякування різними способами.

3.2. Розведення мисливського фазана на території Житомирської області

На межах Житомирщини одна із перших спроб щодо розведення та випуску в мисливські угіддя мисливських фазанів була здійснена на території Державного мисливського господарства «В'юнки». Це підприємство було створено у 28 лютого 1983 року згідно рішення № 21 Житомирської обласної ради народних депутатів, а господарству було надано у користування територію площею близько 50 тисяч гектарів на території п'яти адміністративних районів Житомирської області (Житомирський, Черняхівський, Чуднівський, Червоноармійський, Володарськ-Волинський) для відтворення уже існуючої теріофауни, а також розмноження, відтворення та вирощування диких видів тварин на Поліссі [19, 23]

Упродовж чотирьох років, починаючи з 1985, у мисливському господарстві проводився випуск фазанів в угіддя, проте птахи не збереглися через несприятливі кліматичні умови і значну чисельність як пернатих так і чотирилапих хижаків [19].

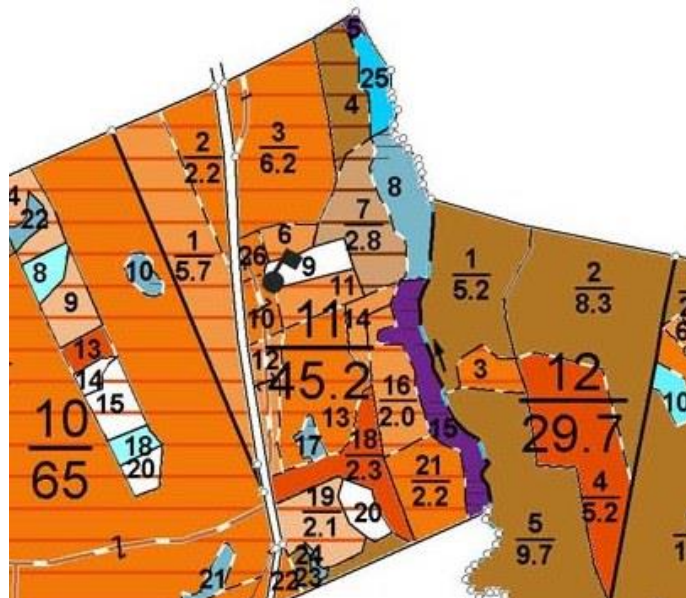
Упродовж кінця вісмидесятих початку дев'яностих років тут було ще принаймні чотири спроби випуску мисливських фазанів, проте вони також не

були у повній мірі успішними. Причини фіаско інтродукції були тіж самі, що і під час першого випуску.

Наразі в Житомирській області, згідно відомостей офіційної статистики П-тп «Мисливство», станом на кінець 2021 року, функціонує лише один фазанарій площею пів гектара на території Громадської організації «Коростенське ТМР». Чисельність основного поголів'я птахів тут становить сорок дві особини [23].

Територія Житомирської області, особливо її південня лісостепова частина є дуже перспективною з точки зору проведення інтродукції фазана мисливського. Природно-кліматичні умови, нещодавно створених Житомирського та Бердичівського адміністративних районів є привабливими для такого виду господарської діяльності [30, 34, 35, 43].

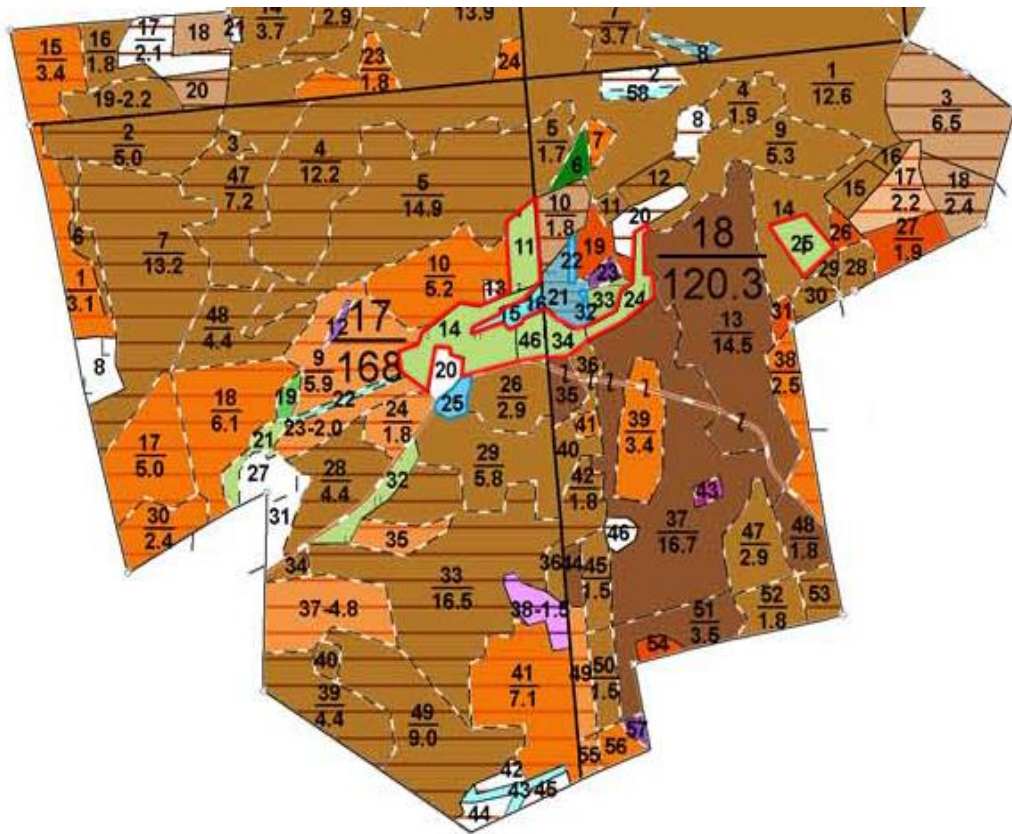
У 2021 році погоджено Проект розплідника для фазанів на території ДП «Житомирського лісового господарства» [36]. Його збудовано у кварталі 11 вид 9 Пилипівського лісництва на території лісового кордону (рис. 3.3). Площа розплідника становить 0,1 га.

Рис. 3.3. Розташування фазанарія на території Пилипівського лісництва (кв. 11, вид. 9)

Ця дичеферма (фазанарій) буде задіяна для напіввільного утримання,

розведення з подальшим розселенням у відкриті та огорожені угіддя птахів. Влітку 2021 року, після завершення будівництва до фазанарія уже завезли першу партію яєць, з яких вилупилися перші пташенята. Все це спрямовано на забезпечення потреб власного мисливського господарства фазаном для потреб полювання. У подальшому передбачається і продаж птахів до інших мисливських господарств. Для інтродукції штучно розведених фазанів в мисливські угіддя та їх випуску для проведення полювань обрано територію у межах Богунського лісництва ДП «Житомирське лісове господарство» площею дев'ять гектар (17 та 18 квартали) (рис.3.4).

Рис. 3.4. Карта-схема лісонасаджень ділянок для інтродукції фазанів в мисливські угіддя та випуску для проведення полювань.

Оцінюючи територію проведення випусків особливу увагу було приділено наявності та достатній кількості природних кормів для птахів. Одночасно вирішують питання про необхідність покращення кормової бази, а також організації штучної підгодівлі. Також проведено аналіз наявності

негативних чинників впливу на інтродуковану популяцію мисливського фазана. У приміських територіях важливим аспектом впливу є наявність хижаків. Їх видовий склад та чисельність наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

**Видовий склад, статус та орієнтовна чисельність
потенційних природних ворогів фазана мисливського
на території випусків**

№ з\п	Види	Чисельність виду, особин	Статус		
		2021	INF*	ЧКУ**	БК***
1	Ворона	40			
2	Сорока	10			
3	Лунь болотяний	2			+
4	Лунь лучний	2			+
5	Канюк звичайний	4			+
6	Яструб великий	4			+
7	Собака єнотоподібний	4	<i>intr</i>		
8	Норка європейська	2		+	+
9	Норка американська	4	<i>intr</i>		
10	Куниця	12			+
12	Тхір чорний	5			+
13	Лисиця	3	<i>hunt</i>		
14	Бродячі собаки	15			
15	Бродячі коти	5			

Примітка.

* – стан присутності виду в Україні: *hunt* - мисливський; *intr* – адвентивний вид, штучно інтродукований в Україні;

** – Червона книга України (2009)

*** – Бернська конвенція (1978)

Важливо відмітити, що хижаками фазана є звірі і птахи які знаходяться під охороною Бернської конвенції [37] та яких занесено до Червоної книги України [6].

Провівши бонітування мисливських угідь району випуску фазанів, встановили, що показник продуктивності становить (середній клас бонітету)–

3,0 одиниці (табл. 3.2). Це середній клас з напрямом до погіршення бонітет мисливських угідь. У подальшому його слід поліпшувати через комплекс біотехнічних заходів, що дасть можливість не здобутих під час полювань птахів добре акліматизуватись в мисливських угіддях та призведе до насичення мисливських угідь штучно вирощеним фазаном.

Вирощених на території фазанарія у Пилипівському лісництві для інтродукції птахів в мисливські угіддя та проведення полювань будуть використовуватись такі ділянки мисливських угідь на території Богунського лісництва (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

**Мисливські угіддя, які відведені для випуску мисливських фазанів
«під постріл» на території ДП «Житомирський лісгосп»**

Лісництво	Квартал (виділ)	Підтипи та види мисливських угідь	Площа, га	Продуктивність (бонітет)
Єгерський обход №1				
Богунське	17 (11)	Плантація	1,5	3
	17 (14)	Сіножать	3,5	3
	17 (46)	Плантація	0,8	3
	18 (24)	Сіножать	1,2	3
	18 (25)	Плантація	1,3	3
	18 (34)	Плантація	0,7	3
Разом			9,0	3,0

Важливо, щоби заходи з інтродукції фазанів на всіх структурних рівнях враховували особливості птахів, вирощених в штучних умовах [11, 16, 29].

ВИСНОВКИ І РЕКОМЕНДАЦІЇ

Інтенсивне штучне розведення мисливського фазана з подальшим його випуском в мисливські угіддя дасть можливість зменшити експлуатаційний дефіцит полювання на аборигенні, мало чисельні види.

Територія відведена для інтродукції займає площу 9,0 га, а її мисливсько-господарська продуктивність становить – 3,0 одиниці. Це досить посередній клас з тенденцією до погіршення бонітет мисливських угідь. такі показники у подальшій діяльності господарства необхідно поліпшувати через комплекс специфічних біотехнічних заходів. Це дозволить не здобути під час сезону полювання птахам добре акліматизуватись в мисливських угіддях, що сприятиме насиченню мисливських угідь штучно вирощеними мисливськими фазанами.

Забезпечення економічного ефекту від штучного розведення фазана з подальшою його інтродукцією у природне середовище можливе лише у разі будівництва сучасного комплексу інженерно-будівельних споруд та використанні новітніх зоотехнічних, ветеринарних та біотехнічних заходів у процесі дичерозведення.

Враховуючи площу розплідника фазанів наразі ДП «Житомирський лісгосп» має можливість постійно утримувати з метою розведення 500 особин маточного поголів'я фазана мисливського.

ДП «Житомирський лісгосп» має достатню матеріально-технічну базу та кваліфікований персонал для облаштування спеціалізованих шедів та вольєрів по розведенню, напіввільному утриманню фазана, проведенню комплексу біотехнічних заходів з метою підготовки відкритих мисливських угідь та випуску в них птахів.

Штучне розведення мисливського фазана позитивно впливатиме на чисельність мисливських тварин у господарстві, розвитку традиційних та запровадження новітніх методів та способів полювання, створенню наукової бази для подальшої інтродукції виду на територію Українського Полісся.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бидос В.С. К экологии таджикского черно-золотого фазана в заповеднике «Тигровая балка». *Орнитология*. 1985. Вып. 20. С. 18-26
2. Бондаренко С.П. Содержание фазанов. Москва: АСТ, 2002. 107 с.
3. Валькович В.М. Интродукция искусственно выращенной пернатой дичи (кряква, фазан, серая куропатка). Методические рекомендации. Москва: Главохота РСФСР, 1986. 20 с.
4. Воиственский М.А. Птицы степной полосы Европейской части СССР. Киев: Изд. АН Украинской ССР. 1960. 291 с.
5. Воїственський М.А. Птахи. Київ: Радянська школа. 1984. 304 с.
6. Волох А. М., Роженко М.В. Норка європейська. *Червона книга України. Тваринний світ* / за ред. І.А. Акімова. Київ: Глобконсалтинг, 2009. С. 540.
7. Габузов О.С. Основы искусственного дичеразведения (теоретические и прикладные аспекты) : автореф. дисс. на соискание науч. степени докт. биол. наук : 06.02.03 «звероводство и охотоведение». Москва, 1992. 30 с.
8. Габузов О.С. Зоокультура : учебное пособие. Москва: ФГОУ ВПО МГАВМиБ им. К. И. Скрябина, 2003. 210 с.
9. Гладков Н.А. Род фазаны. *Птицы Советского Союза*. 1952. Т.6. С. 199-255.
10. Дичефермы и зоопитомники : сборник научных трудов ЦНИЛ Главохоты РСФСР. Москва, 1991. 180 с.
11. Дуденков Н.А. Разведение фазанов в охотничьем хозяйстве. Москва: Сокино, 1986. С. 271-273.
12. Кістяківський О. Б. Птахи. Київ : АН УРСР, 1957. 432 с. (Серія „Фауна України“ : у 40 т., т. 4).
13. Козачук Д.В., Шеляг О.П., Курносов О.О. Основні чинники негативного впливу на мисливську фауну. *Екологічні проблеми*

навколишнього середовища та раціонального природокористування в контексті сталого розвитку: збірник матеріалів IV Міжнар. науково-практичної конференції (21-22 жовтня 2021, м. Херсон, Україна). Херсон, 2021. С. 130–132.

14. Козлова Е.В. Птицы зональных степей и пустынь Центральной Азии. Тр. Зоол. ин-та. Ленинград. 1975. Т.59. С. 1-250.

15. Корж О.П., Петриченко В.В., Лебедева Н.І., Фролов Д.О. Штучне розведення диких тварин як перспективний шлях інтенсифікації сучасного мисливського господарства. Харків, 2006. С. 116–119.

16. Корж О.П., Фролов Д.О. Зоокультура як наукова основа збереження рідкісних та зникаючих видів. *Питання біоіндикації та екології*. 2008. Вип. 13, № 2. С. 151–157.

17. Корж О.П., Фролов Д.О. Зоокультура мисливського фазана в Україні. *Питання біоіндикації та екології*. Запоріжжя: ЗНУ, 2011. № 1. С. 53–61.

18. Корж О.П. Штучне розведення дичини : навчальний посібник / О.П. Корж та ін. Суми: Університетська книга, 2012. 224 с.

19. Косенко О.М., Вергун М.Г. Фауна – живе багатство Житомирщини. Житомир, 2001. 146 с.

20. Кузьмина М.А. Отряд Galliformes – куриные. Птицы Казахстана. 1962. Т.2. С. 389-487.

21. Кузьмина М.А. Тетеревиные и фазановые СССР. Алма-Ата. 1977. Т.2. 295 с.

22. Курносів О.О. Фазанівництво – перспективний напрямок розвитку мисливського господарства. *Аспекти сталого розвитку лісового, сільського, водного та енергетичного господарств зони Полісся України* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Житомир, 8 квітня 2021 р.), Житомир : ЖАТК, 2021. С. 114–115.

23. Курносів О.О. Етапи розвитку фазанівництва на Житомирщині. *Подільські читання. Охорона довкілля, збереження біотичного та*

ландшафтного різноманіття, природнича освіта: наука: проблеми, перспективи, рішення: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (11-13 жовтня 2021, м. Хмельницький). Хмельницький, 2021. С. 166–167.

24. Курочкин С.Л. Аклиматизация фазана на юге Украины и Молдавии. *Разведение и создание новых популяций редких и ценных видов животных*. Ашхабад, 1982. С. 131-136.

25. Курочкин С.Л. Создание популяции фазана в Причерноморье путем интродукции искусственно выращенных птиц. *Зоокультура ценных и редких видов птиц и зверей*. Москва, 1989. С. 172-181.

26. Литус И.Е. Аклиматизация фазанов на Украине. Автореф. дис. ... кандидата биол. наук. Киев, 1973. 24 с.

27. Литус И.Е. Аклиматизация фазанов на Украине. *Развитие охотничьего хозяйства Украинской ССР*. Киев, 1973. С. 290-292.

28. Литус И.Е. Создание ремиз и выпуск фазанов в уголья. *Развитие охотничьего хозяйства Украинской ССР*. Киев, 1973. С. 293-295.

29. Литус И.Е. Аклиматизация диких животных. Киев: Урожай, 1986. 186 с.

30. Маринич А. М., Пашенко В.М., Шищенко П.Г. Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование. Київ, 1985. 224 с.

31. Марисова И.В., Талпош В.С. Птицы Украины. Полевой определитель. Киев: Вища школа, 1984. 184 с.

32. Осмоловская В.И. Вопросы разведения и расселения северокавказского и охотничьего фазанов в СССР. Москва: Издательство МГУ, 1979. Вып. 14. С. 164-175.

33. Потапов Р. Л. Отряд курообразные (Galliformes). Семейство тетеревиные (Tetraonidae). Ленинград: Наука, 1985. 638 с.

34. Природа Украинской ССР. Климат / [В. Н. Бабиченко, М. Б. Барабаш, К. Т. Логвинов и др.]. К. : Наук. думка, 1984. 232 с.

35. Природа Украинской ССР. Растительный мир / Т. Л. Андриенко, О. Б. Блюм, С. П. Вассер и др. Киев : Наукова думка, 1985. 208 с.
36. Проекту організації розплідника для фазанів ДП «Житомирський лісгосп». Житомир, 2021. 81 с.
37. Птахи під охороною Бернської конвенції / Г. Г. Гавриць, А. М. Полуда, В. Г. Домашлінець та ін. Київ, 2003. 394 с.
38. Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные / авт. Р. Л. Потапов. Ленинград: Наука, 1987. 528 с.
39. Рахманов А.И., Бесорабов Б.Ф. Фазановые: содержание и разведение. Москва: Агропромиздат, 1991. 176 с.
40. Спевцов М.М., Горчаковская Н.Н. К экологии уссурийского фазана. *Бюл. МОИП. Отд. биол.* 1952. Т.57, №3. С. 27-31.
41. Тугаринов А.Я., Козлова Е.В. Таджикский фазан. *Изв. Тадж. фил. АН СССР.* 1945. №6. С. 7-35.
42. Тюреходжаев Ж.М. Влияние интенсивной охоты на популяцию сырдаринского фазана. *Материалы 6-й Всесоюз. орнитол. конф.* Москва. 1974. Ч.2. С. 300-301.
43. Физико-географическое районирование Украинской ССР / под ред. В. П. Попова, А. М. Маринича, А. И. Ланько. Киев, 1968. 683 с.
44. Флинт В.Е. Дичефермы и зоопитомники в СССР (некоторые итоги и перспективы). *Дичефермы и зоопитомники.* Москва, 1991. С. 5–23.
45. Фролов Д.О. Агроекологічні основи фазанівництва в умовах Південно-Східної частини України. Автореф. дис. ... кандидата біол. наук. Дніпропетровськ, 2015. 24 с.
46. Шатас Я.Ф. Фазан дельты Волги и факторы, определяющие динамику его численности. *Тр. Астрахан. заповедника.* 1963. Вып. 8. С. 63-71.
47. Штегман Б.К. К экологии фазана в дельте реки Или. *Вестник Казах. фил. АН СССР.* 1945. Т.2, №5. С.34-36.